

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

והיה עקב תשמעון (ז, יב) - סמוך לסוף פרשת ואתחנן אשר אנכי מצוה היום לעשותם, ושם פרש רש"י היום לעשותם ולמחר לעולם הבא לטל שכם, והדבר רמזו בתבת עקב שהיא נוטריקון עדן קדם בריאה, דהינו שגור העדן נברא בטרם נברא העולם כפי שאמרנו חז"ל, ומזמן לתשלום לעושי רצון ה' (מאור ושמש)

והיה עקב תשמעון מרמז לשבת, שבו נאמר אל-יצא איש ממקומו ביום השביעי, והיא מצוה התלויה בעקב, ואז ישמרתם ועשיתם אתם, ושמרתם בגימטריה תורה לשמה, שבשבת צריך לשבת וללמוד תורה לשמה, ותבת תשמעון בגימטריה ועשו לי מקדש, דהינו ליחד להם בית מקדש מעט לעסק בתורה, ותבת עקב במלואה ע"ן קר"ף ב"ת בגימטריה ק' ברכות, כי כאשר האדם נמצא בבית-הכנסת בשבת יכול הוא להשלים מאה ברכות, מה שאי אפשר להשלימו בחייה, כי בצבור שומע את ברכות ההפטרות, והן רמוזות בתבת תשמעון שהיא נוטריקון תורה שבת מלכות עבודה וגביאים, דהינו שבשבת שומעים ברכות התורה והגביאים וזוכים למלכות ולזכות אבות, ואף התבות עקב תשמעון בגימטריה שלשה אבות. (ארו עדת)

עקב נוטריקון קדש עצמך במרת, כי גם את הדברים הגשמיים יש לעשות לשם שמים, ואז ואהבך וברכך וברך פרי-בטנך. (שומר אמונים)

התבות עקב תשמעון את המשפטים האלה הן בגימטריה אלו מצוות הקלות שהאדם דש בעקביו, כפי שמפרש רש"י בפסוק. (מגדנות)

נחש שרף ועקרב (ח, טו) - תבת עש"ן היא נוטריקון נחש שרף עקרב, ומי שאין בכוהו לבערם מן-העולם בעשויו ה' לולקע' היא המקטרת שצדיקים היו נוהגים לעשן בה בדורות העבר, לא עשה כן. (היהודי הקדוש)

מרשית השנה ועד אחרית שנה (יא, יב) - מפרש רש"י מראש השנה נדון מה יהא בסופה, ורמז לזה בתבות מרשית השנה שנתקבה חסרה בלי אל"ף, שהן נוטריקון ראש השנה נדון מה יהיה תם השנה, דהינו בתם השנה. (מגדנות)

ספורים בפרשה

השומר לך פרתשבח אתה' אלוקיך (ח, יא)

ספר אחד מתלמידיו של ה"מקור ברוך" מפרט-ויז'ניץ, כי פעם בעת שבא להתפלל, ראה כי שכב את אבנטו בחדרו, ובקש להתפלל בלעדיו. הבחין בכך הרבי, ובאשר תמה בפניו ושמע ממנו כי שכח לקחתו עמו, הגיב בחריפות: "פיצד אפשר לשבח דבר כזה? והלא נאמר 'השומר לך פרתשבח אתה' אלוקיך, ומהו ענין השכחה כאן? אלא שכל ענין חגירת האבנט קדם התפלה הוא משום הכנה לעמד לפני הבורא, כפי שנאמר בעמוס 'הבון לקראת אלוקיך ישראל, ואם שוכחים את האבנט, אזי הוא שכחת הקב"ה'."

ורם לבנה ושכחת אתה' אלוקיך (ח, יד)

פעם בקר אחד מנכדיו של רבי ליב שרה'ס אצל רבי מנחם מנדל מקוצק, וכששמע על יחוסו, בקש ממנו לומר דבר-תורה בשם זקנו, נענה הנכד ואמר: "כך פאר זקני הקדוש את-הפסוק שבפרשת עקב 'ורם לבנה ושכחת אתה' אלוקיך'. כאשר בני ישראל באים לידי התרוקמות ולידי עשירות, אז באים לידי 'שכחת', והוא מלשון שכיח ומצוי, דהינו שהם שכיחים תמיד אצל השם, יתברך מכיון שאין להם דאגת פרנסה, ועל-ידי זה יש להם שהות כדי לטבס עצות ולמצא דרכים פיצד להתקרב אל השם יתברך..."

עם הקמת א"ם הישיבות, היא ישיבת וולוז'ין המעטירה, היו כמה שלא ראו בעין-רפה את חדר הישיבה המרווחים שנבנו, ובאו בטענות אל המיסד רבי חיים מוולוז'ין, כי הדבר יכול להביא את-התלמידים לידי גאווה, במקום ללמוד תורה מתוך הדחק פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן. חיד רבי חיים והשיב במעשה: "פעם בקרתי בעירה קטנה, ובערב שבת הלכתי אל בית-המרחץ המקומי, וכשבקשתי לחלץ את מגפי הכבדים, בא הבלן לסייע לי בכך כדי שיוכל להרויח ממני כמה פרוטות בשכרו, וכיון שקצרונו היה משה במגפי בכת. הערתי לו בניחותא, כי הבלן בעירי חולץ את המגפים לאטו ולא מושך בחזקה, והדבר הכעים את האיש. בחרון אפו נטל את המגפה שלי ובעקש להכותני, בטענה של 'פיצד אתה מעז ללמדני פרק בחליצת מגפים? הרי אין ממחה כמוני בעולם כלל! ומאז למדתי מוסר השכל, שאפלו בלן פחות-ערך ונחות-מדונה, השרוי כל-ימיו בין פתלי בית-המרחץ ומלאכתו הסקת התנור וחליצת מגפים, גם אדם כזה יכול לבוא לידי גאווה, ולא רק עשיר מפלג שמתגורר בארמון בנוי לתלפיות, ואם כל-דבר יכול להביא את-האדם לידי גאווה, מהי אפוא תקנתו? ילמד ספרי מוסר ויראה, ובכונתם יבוא לידי תקון המדות."

אי זה ספר בריתות אמנם אשר שלחתיה (ישעיה נא - הפטרת עקב)

היחיד מגדולי ישראל שזכה לתאר הנשגב 'מאור הגולה', הוא רבנו גרשם. ובאור נפלא אמר רבי צבי יחזקאל מיכלזון ה"ד מפולנסק, על-פי דברי הגמרא בסנהדרין, שכאשר התבקשו ישראל לשוב בתשובה טענו שהקב"ה גרשם בגלות, ועל-זה ענה ישעיה 'היכן הוא ספר הפריתות שנתן לכם? בעונותיכם שלחתם ועל-ידי תשובה תחזרו. וכיון שרבנו גרשם תקן שתי תקנות, שלא לגרש אשה בעל-כרחיה ושלא לקחת שתי נשים, אין הקב"ה מגרש מלפניו את ישראל, ואף לא לוקח עליהם עם נוסף באשה צרה..."

היה היה

עשה משפט יתום ואלמנה

המעשה הנפלא שלפנינו, ארע בעיר ברדיטשוב הנודעת, בימי סגנונם של ישראל רבי לוי יצחק מברדיטשוב. זה מכבר נתן הצדיק אתיעניו בנער יתום שהתגורר בעיר, ללא משען ומשענה, וראה כי הלה כבר הגיע מזמן לפרקו ועדין לא בנה את-ביתו. שכניו ומכיריו של הנער היו טרודים על-המחיה ועל-הפלפלה, ולא שמו לבם לנער הגדל והולך, ואלולא היה הצדיק חומל עליו, היה רועה עד שמסתאב. הכביר רבי לוי יצחק מלים באזני במה מפרנסי העיר לסיע לו בדבר מצוה, ושמש בעצמו כשדכן לבנות בית בישראל. ואמנם חפץ ה' בידו הצליח, ובנער ברדיטשוב גופא מצא נערה יתומה פשרה, ויארמו לדבק טוב. וכיון שהחתן והכלה היו שניהם יתומים וגלמודים, העמים הצדיק על-שכמו את על הוצאות החתונה, והבטיח להם כי ידאג לכל מחסורם לרבות דירה וכלים.

המארע היה בתקופת שלטונו של אלכסנדר הראשון, שקדם לאחיו הצאר ניקולאי הראשון, ואף הוא ראה ביהודים "יסוד זר, האחראי לבעיות הכלכליות והחברתיות ברוסיה", וחנק נגדם חקים אכזריים. אחת הגזרות הקשות בתקופה היא, היתה גזרת הגיוס לצבא הרוסי, ואף שגזרת הקנטוניסטים' עדין לא באה לעולם, שכן היא נחקקה בידי ניקולאי הראשון בשנת תקפ"ה, פחמש עשרה שנה לאחר הסתלקותו של הצדיק מברדיטשוב. הרי שגם אז היו נחטפים צעירים בגיל גיוס, ונלקחים לעבודות המלך בעל-פרחם. והנה הגיע היום המיחל של נשואי הזוג הצעיר, אולם לפתע התחפכה הקערה על-פיה, והשמחה נהפכה לתוגה. בבקר יום החתונה, בעוד הנער היתום יושב בבית המדרש ושקוע בתפלה חרישית ביומו הגדול, הגיעה לפתע קבוצת חוטפים אל העיר, והחלה לשוטט ברחובות כדי לצוד בחורים צעירים ולשולחם לארץ גזרה. ברגע אחד התרוקנו הרחובות, וכלם הסתתרו בפחד בבתיים, אולם החתן היה בה שקוע בתפלתו עד שלא שמע את האזהרה, ונתפס כפרי בשל בידי החוטפים האכזריים. לא הועילו זעקותיו כי עומד הוא שעות ספורות לפני בניסתו לחפה, לא עזרו גם בקשותיהם של העוברים ושבים שבקשו מהחילים לחמל עליו, והללו הודיעו כי עם ערב ישלח הנער אל מחנה האומנים הצבאי, שבעיר ארכנגלסק בצפון-מערב רוסיה.

כשנודע בברדיטשוב על חטיפת הנער היתום, התעשפו כלם באבל כבד וזר בבת-יהודה תאניה ואניה. האפשרות להשתמש בשלמונים לא באה בחשבון, שכן באותם ימים פחדו פקיד השלטון לטל שחד, לאחר שבמה שרים שנתפסו בנוטלי שלמונים, נשלחו אל ארץ גזרה בערבות סביר, ונדונו לשנות מאסר ארוכות עם עבודת פרך. בנוסף לכך התפרסם החק, כי כל מי שיציע דמי שחד לפקיד ממשלתי, יענש בענש מות בתליה, והפחד אפוא היה גדול. אין בזה של תולעת יעקב אלא בפה, ויהודי העיר התאספו בבתי-הכנסיות והחלו בתפלות ובתחנונים להצלת החתן היתום. היתחיד שבגס לעבי הקורה והחל בפעולות נמרצות לשחרורו, היה רבי מנחם מנדל מויטפסק ששהה אז בברדיטשוב. מיד עם הודע השמועה על האסרו של החתן, רץ אל בית הפלך שישיבה באבלות ביום שמחתה, והחל לחזקה בדברים: "קומי והתבונני לחפתך, ובי נשבעתי כי עוד היום נעמיד את החפה ברצות השם, וחתנך יעמד לצדך חפשי ובן-חורין". דבריו של רבי מנדל שנודע באיש קדוש, ובחיוד לשון השבועה שבה השתמש, הפיחו רוח-חיים בבלה היתומה, ופניה לא היו לה עוד.

את דרכו מבית הפלך עשה רבי מנדל הישר אל ביתו של שר הצבא, זה שהיה ממנה על גיוס בני העיר לצבא, וכיון שלא רצה לסכן איש נוסף, בקש ממלכיו לעזבו לבדו. בחצר מסביב לבית השר, שרצו פלבים עזי-נפש, שהטילו אימה על מי שנסה להכנס פניהם ללא רשות, אולם גם נעשה לו לרבי מנדל, וכאשר ראו את צורתו הקדושה נאלמו דם כבשים ציתנים, ולא חרצו לשונם. שר הצבא היה רוסי מגשם, שאהב את 'הטפה המרה' יתר על-המדה, והיה שרוי באותה עת בשכרות מערפלת חושים. "מה אתה רוצה?" שאג אל רבי מנדל שעמד לפניו מלוא קומתו ללא חת ומזר. בקול בוטח ספר לו רבי מנדל את דבר מאסרו של החתן הצעיר ביום חפתו, ואמר: "נקב נא בכל סבום שתדעה, ובלבד שתתן-לי את נפש הנער לשלל". דבריו של הרב היהודי הציתו את-חמתו של השור השכור, והוא החל לצווח עליו: "ביצעו מעז אתה לשחד שר צבא בשלמונים?" אך תוך כדי דבור המשיך: "וכי תוכל להביא לי שלשת אלפים רבלים?" ואם אמרו חז"ל "יון קשה פחד מפיוגו", הרי שאצל תאב-בצע כמו השור מידענו, גם ממוז הפיג את שכרותו, ובבת-אחת הצטלל מחו. "שמע נא", פנה לרבי מנדל בלחש, "אם תשקל בידי חמשת אלפים רבלים, מתוכם אני צריך להשתמש בשלשת אלפים כדי לשחד את הממנים עלי שלא ילשינו למלך על מעשה תרמית שעשיתי, ועוד אלפים אני זקוק לצרכי ביתי, אזי אשחרר את הבחור שלך". "אבל הוסיף השור, "עליך להביא את הסכום בלו עד דת הלילה, ואם תאחר אפילו רגע אחד, לא אוכל להועיל לך מאומה". רבי מנדל יצא בריצה מבית השור, הישר אל בית-מדרשו של רבי לוי יצחק, שעמד וכפיו פרושות השמיקה. "לא עת זעקה עכשו", אמר לו רבי מנדל, "הצלחתי, תהלה לה", לרפך את-לבו של השור, אולם עלינו להשיג במהירות סכום של חמשת אלפים רבלים". הסכום היה סכום עתק ודמיוני, וכל מי ששמע את גבוה הסתהרר לרגע. לא היה כל סכוי בדרך הטבע להשיגו בשעות מספר, ביחוד כאשר בני ברדיטשוב ברבם היו עניים מרודים, והזמן היה דחוק מדי לצאת מהעיר.

מאורות

רבי לוי יצחק שניאורסאהן
ליום ההולדת כ' במנחם-אב תש"ד

אזן בנגלה ונסתר, מזדלי מנהיגי יהדות רוסיה ואוקראינה במסירות נפש תחת על השלטון הקומוניסטי, ואביו של הרבי מליובאוויטש. צאצא בראחור-בן "לצמח צדק" מליובאוויטש, וחתנו של רבי מאיר שלמה יונבסקי רבה של ניקולוב. בשנת תרצ"ט נאסר בידי הקומוניסטים עקב מלחמתו בהם בהפצת תורה, ולאחר תלאות גרש לקונסטנטין, שם המשיך להפיץ תורה ונפטר בסינריו. מספר שנים לפני מאסרו, כאשר ראשי הנוצרים מחו נגד רוסיה הסובייטית על רדיפת הדת, נקסה זו ל"ב רבנים במינסק, והכריחה אותם לחתם על מכתב המכחיש את ההאשמות ועל פי אין רדיפת דת ברוסיה. לאחר שהצליחו במשימתם, החליטו לכנס גם את רבני אוקראינה ולהתקדם לחתם על מסמך דומה, אלא שרבי לוי יצחק הביע בגלוי את-דעתו בלי פחד כי אין לחתם על-כך, ולא רק זאת אלא גם הצליח להעביר לארצות הגולה את העבודה, שחתומות הרבנים נלקחו מאתם בכפיה. הגיעו הדברים לידי כך, שבעתונות החפשיית התפרסם איור בו נראה איש ממשל רוסי כשצוקה בידו, ורב יהודי מאלץ על-ידו לחתם על המסמך שלפניו. הדבר הגביר את שנאתם של הקומוניסטים כנגדו, אך הוא המשיך לעמד במסירות נפש על משמור התורה והחסידות. הוא היה גם היחיד שנהל מאפיית מצות בריש-גלי, וכלם ידעו שהמצות שלו מקודרות בתכלית. פעם זמן לתקירה באמצע התפלה, לא הוא לא נע ולא זע, והמשיך לעמד בדבקות לפני קונו באפן מעורר השתאות.

יוסיף דעת

החיטה היא המין הראשון משבעת המינים שבהם השתבח ארץ ישראל, והוא הדגן החשוב ביותר מחמשת מיני הדגן ויסוד מזונו של האדם, כפי שנאמר בפרשה: "כי לא עלי-הלחם לבדו יחיה האדם" ודרשו עלי-כ: "כי הלחם הוא חיות של אדם", וכן מובא בפסיקתא רבתי: "אם חסר הוא חטים, אין להם חיים אפילו שעה אחת". לדעת רבי מאיר עץ הדעת חיטה הייתה ובתחילתו היה גדל בעץ. החיטה מעולה מהשעורה שהיא גם מאכל בהמה, וכן אמרו במדרש "צורך לחטים יותר משעורים". במסכת בבא מציעא מובאת עתה של רב יוחנן, להשליש את הנכסים שלש בתבואה, שלש בזיתים ושליש בגפנים. כיום, גידול החיטה הוא השני הנפוץ ביותר בעולם, אחרי התירס ולפני האורז. בשנת תרס"ו, התגלתה בסמוך לראש פינה שבארץ ישראל 'אם החיטה', היא חיתת בר קדמונית שלא השתנתה ולא בויתה במשך הדורות, ונותרה במקורותיה כפי שבראה הקב"ה בבריאת העולם. עד היום משתמשים באם החיטה להשבת החיטה הקיימת, וממנה מגדלים חיטה עמידה ומזינה, שאינה זקוקה לריסוס והעשרה בוויטמינים. רבי שמואל אהרן יודוביץ השתמש פעם במידע של מציאת 'אם החיטה', כדי להגדיר את דמותו של רבי דוד בהר"ן, בנו של רבי נחום משאדיק: "כחמי הטבע אומרים, שהחיטה שלנו מתורבתת היא אינה הון המקורי והמזין. אחד החוקרים מצא בהרי הגולן את אם החיטה, החיטה המקורית והטבעית, ועולם המדע רעש מהתגלית. כיוצא בכך, אין למצוא בזמננו יהודי מקורי ושורשי, 'א שולחן ערוך איד', זו חלה מן העולם. יש יונים דומים מתורבתים, מהם והטבעיות, ואולם המדע רעש מהתגלית. כיוצא בכך, אין למצוא את הון המקורי, כדוגמת אם החיטה, והתחקה אחר אורחותיו של רבי דוד בהר"ן, הוא שולחן ערוך איד מקורי בלא חסרון ותוספות, ולא בענייני הלכה בלבד, אלא אף במידות ודרך ארץ". גם במדבר יהודה התגלו שיבולים וגרגרים של חיטה ושעורה ממוז בית המקדש השני.

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

כִּלְהֻמָּצוֹת וגו' (ח. א) - צריך לדעת מה מצוה היא זאת. ועוד, הלא כבר אמר עקב תשמעון ושקרתם וגו' וזה מקום לחזר ולומר כִּלְהֻמָּצוֹת? אכן הן האיש משה השקיל בלבות בני־אדם כי רוח אחר יתעם בקטן בגדול, והוא סכל להמעיט בעבודת ה' ונצטת מדרך החיים, והוא כי בעשות האדם מצוות ה' שמים או שלש מאשר תבאנה, ומה גם אם תחזיקו באחת מכל מצות ה' בתמידות ובקיונות, ויגד בהם הולדה וצדקה להתעצל בשאר המצוות הבאים לידם, ומה גם אם יהיו בידם כמה מהמצוות שתמלא נפשם בקצת מהמצוות, ומה מאד פשוט נגע זה ובפסוק כלל ההולכים בתורת ה' להקנות המצוות הקלות בראותם שהם לומדי תורה ומקומים רב המצוות וכו', וזה הוא הסוכב יסורי האנשים וימעיט בבודם ויבדק יגונותם וישפיל אדם וישח איש, ואשר לזה פא נביא ה' בתוכחותיו ואמר כִּלְהֻמָּצוֹת, וחס לכללות התורה למצוה אחת וצוה עליהם לכל ימעה בשבועות הנזכר:

ונתו טעם שאין עליו תשובה, ואמר למען תחיון ובאתם וגו', נתפזר במאמר תחיון על־דרך אומנם וז' כי באדם יש רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וינגדו פא דבר ה' לשמר שס"ה מצוות לא־תעשה ורמ"ח מצוות עשה, והנה ישער אדם בבואו על אבר או גיד אחד איזה מחושו או מקאבו, ויצעק לבו פאוי ואבוי ממכאובו, האם יקבל מענה לצעקו באמרו לו הלא לך רמ"ח אברים ומהם רמ"ח שלמים, ואם חלק מרמ"ח יחלה אין ראוי לקבל עליה? וזה דמיון שמירת המצוות שהם מקיחים כנגד האברים והגידים, וכשאדם עובר ומכטל אחת מהן יפעיל הקבא בשבועות באברים ובגידים, וכשם שאין תשובת בריאות רמ"ח מועלת להעביר הרעש באב האבר השלום רמ"ח, כמירבן לא ישלימו רמ"ח מצוות עשה לחסרון האחד תשלום רמ"ח, וכמירבן לא ישלים שמירת שס"ה מצוות לא תעשה לבטול אחד תשלום שס"ה, והוא מאמר כִּלְהֻמָּצוֹת, פרוש בכללותה: שלא יחסר כל שבדיק לעשות, תשמרון לעשות - פרוש בין מצוות לא־תעשה בין מצוות עשה, והטעם למען תחיון, וזה תכלי בזה, וכשאחת מחסר אחת מכל המצוות אהא מחסר כנגדו חיות אבר אחד, וכו', ואומרו ורביהם, פרוש שבאמצעות זה לא יחיה להם מוצע מהתשובה, ויחיו וירבו:

דברי הימים

ביום ו' ערב שבת־קודש פרשת עקב, י"ז במנחם־אב תר"ז, הגיע ארצה אחד מתלמידיו של החת"ם סופר, הוא רבי משה סג"ל המבורגר, המכונה ר' משה נאוואמסטרער על־שם מוצאו, יחד עם אשתו, חמשת בניו ושתי בנותיו, ומהם יצאה משפחת המבורגר הענפה בארץ הקודש. אביו חזקן שנותר בפרשבורג, ציווה לחרות על מצבתו לאחר מלואת ימיו "אבי ר' משה שנסע לארץ ישראל". כשירד רבי משה מהאונייה שהביאתו ארצה בעיר הנמל יפו, אמר לבני משפחתו: "פרשת השבוע נפתחת בפסוק ו'היה עקב תשמעון', ומפרש רש"י "מצוות שאדם בעקבי". וראו נא כיצד אנו מקיימים עתה מצווה זו של יישוב ארץ ישראל, ודשים ברגלנו באדמת ארץ הקודש..."

ביום חמישי כ"ג במנחם־אב תרפ"ט, פרצו מאורעות דמים בצפת, וערביים מוסתים צמאיים פרצו אל הרובע היהודי, הרגו שמונה עשר יהודים הי"ד ופצעו כשמונים. בין הקרובות היה רבה של צפת רבי ישמעאל הכהן, שהיה תלמיד ה"בן איש חי" בבגדד ושו"ד של ארץ ישראל, והפורעים רצחוהו באמצע לימודו בביתו. מעטים יודעים, כי המקווה הקיים עד היום בחצר ציון רשב"י במירון, הוקם בזכותו של רבי ישמעאל, שכן נוהג היה לצאת לעתים תכופות באישון לילה מצפת ולעלות למירון, שם עסק בקבלה בסמוך לציון, ובמהלך הלילה היה יורד לטבול במי מגידו לטהרה. לילה אחד, כשחזר אל חצר הציון ראה כי שכח לנעול את השער, והחצר התמלאה בחיות בר ושועלים, בהם גם צבועים שכנו 'דבה', עליהם התהלכה אגדה מטילה אימה, כי הם מצליחים להפסת את קרבתוהיה באמצעות עיניהם היוקדות. נעמד רבי ישמעאל וקרא "אלקא דרבי שמעון ענני", וכל החיות ברחו. וכששמעו זאת יקרי צפת, הקימו בעבורו את המקווה בתוך חצר הציון.

החליטו שני הצדיקים לשתף עמם גם שותף שלישי לדבר מצוה, הוא רבי שניאור זלמן מליאדי בעל 'התניא' ששקה אף הוא בגרדיטשוב, ובקשו ממנו להצטרף עמם במסעם לפדיון שבויים, מתוך סברה כי איש לא ישיב ריקם את פני שלשת הצדיקים נשואי הפנים. "מסכים אני להצטרף עמכם", אמר בעל התניא, "אבל בתנאי אחד. תחלה נרשם את שמות אנשי העיר בעלי היכלת, ואני אקבע את סדר התרמיתם". הרשימה הוכנה מיד, אך אחר שבעל התניא עין בה, תמה: "והיכן שמו של מוניש הנגיד? השאלה עוררה תמיהה, שכן מוניש היה ידוע כקמצן וכילי מפלג. וזה למעלה משלשים שנה שלא פתח את־ידו לצדקה, ולכל בקשה ופניה היה נענה באותה מתכנת. בניחותא היה שולף מטבע עלוב ופחות־ערך שנקרא 'גרצ'ר' וכבר היה חלוד מרב שנים, והיה מעניקו ברב חשיבות למבקש. אולם בעל התניא עמד על תנאו לצרפו, ולא עוד, אלא דרש להעמידו בראש הרשימה. יצאו שלשת הצדיקים אל ביתו של מוניש, והלה הכניסם ברב כבוד לביתו. שעה ארבה האזין לדבריהם, ואם היה נראה כי לבו נפתח כדי סדק קל, קם לבסוף ושקל לידיהם את אותו מטבע חלוד ושחוק מרב שנים... אולם למרבה הפליאה נטל רבי שניאור זלמן את המטבע, הודח לו נרגשות כשהוא מקרב אותו בכרכות רבות, ויצא לאטו מהאחזה. שני הצדיקים השתרכו אחריו, ובלבם תמיהה גדולה. והנה לפתע שומעים הם ביצד העשיר דולק אחריהם. "במטותא מניכונ, סלחו לי על תרומתי הקטנה ושובו נא אל־ביתי". השלשה נכנסו שוב פניהם, ומוניש שקל לידיהם מלוא החופן מטבעות קטנים, שלא הגיעו כלם יחד אלא לחצי רבל. גם הפעם שב רבי שניאור זלמן והודח לו נרגשות, והוסיף ברכות על ראשו בהנה וכהנה. עודם יוצאים, והעשיר שוב דולק אחריהם כשהוא מבקש את־סליחתם, והפעם כבר שקל לידיהם חמשה רבלים. כך חזר המחזה שוב ושוב, עד שבסופו של דבר שקל העשיר לידיהם סכום של חמשת אלפים רבלים טבין ותקילין!

"הביאו נא את הנער הצולע שנחפס היום", קרא השר למשרתיו, כשהוא קורץ להם בעינו, ובידו שקיק המטבעות הכבד. כשהנער נעמד לפניו, החל לקלל את פקידיו השוטים והעוורים, אשר נוטלים נער פסח על שתי רגליו שלא יצלה במאומה לעבודת המקלף, ומניסים אותו בעל־כרחו". דקות ספורות לאחר מכן, כבר היה הנער מחוץ לבית, פאשר בידו שטר שחרור כתוב וחתום בטבעת המקלף כי הוא משחרר מעבודת הצבא לכל ימי חייו. בחוץ המתינו שני הצדיקים האחרים, ובעוד הארבעה עושים את דרכם בצעדי מחול אל חצר בית־הכנסת שם המתינו להם כבר בני העיר לעריכת החפה, שמעו מאחוריהם קול פרסות סוסים. היה זה השר השתני שיצא בדהרה על־גבי מרפבתו, כדי לבדוק את האוצר שבידו לתאות־לבו, ולפתע נשמעו קולות שבר אדירים. התברר כי המרפבה סטתה ממסלולה בעת שעלתה על הגשר החוצה את־הנהר, שברה את מעקה העץ וצללה פעופרת אל תוך הנהר השוצף. עמדו שלשת הצדיקים ונשאו עיניהם השמימה בהודיה, רבי מנדל קרא בקול גדול: "פן יאבדו כל־איברי ה'", רבי לוי יצחק אמר: "כשם שהקב"ה הציגנו מהצרה הראשונה, פן לא יביא עלינו צרה חדשה", ורבי שניאור זלמן התנבא: "לא לחנם הראה לנו ה' את הנס בעינינו, כי בודאי עתידים להתרחש עמנו נסים נוספים". עודנו מדבר, ולפתע גלו ארנז גדול על הגשר ההרוס למחצה, שנפל מהמרפבה טרם צנחה המימה. אך נפתח הארנז, ושלשת הצדיקים זהו מיד את שקיק המטבעות בו היו חמשת אלפי הרבלים ששקלו לידיו של השר, ולצדו היו סכומי כסף נוספים, תכשיטים יקרים ואבנים טובות ומרגליות. "מצאיה פשרה אנה הקב"ה לידינו", אמרו זה לזה, "ולא נבא אוצר זה אלא בשביל החתן והפלה היתומים, כדי שייכלו להקים את ביתם בהרחבה". קשה לתאר את השמחה העצומה ששררה ברחבת בית־הכנסת, שם עמדו המוני בני העיר שהמתינו בצפייה לשובו שלי־החתן, וכאשר ראו מרחוק את שלשת צדיקי הדור והחתן נלך עמם, היו דומים בשלשת המלאכים שבאו לבשר את אברהם אבינו על הלדת בנו. השמחה בעת החתונה הרקיעה שחקים, ודומה היה כי מי שלא ראה שמחה זו, לא ראה שמחה מקימו.

"הבה ואסביר לכם מה שארע עם מוניש הנגיד", המתיק בעל התניא סוד עם שני רעיו, רבי מנדל ורבי לוי יצחק. "לפני למעלה משלשים שנה, התדפק עני אחד על ביתו של מוניש, ובקש מתנת־כסף. הנגיד היה טרוד באותה שעה בעסקיו, וללא משים שקל לידיו של העני מטבע של 'גרצ'ר' אחד, אך העני הטיח את המטבע בפניו בחמת־זעם, ויצא משם בטריקת דלת. המעשה פגע עמוקות במוניש, והוא נשבע כי מאותו יום והלאה לא יתן לצדקה יותר מאשר מטבע זה. מובן מאליו, כי כל מי שקבל מידיו את המטבע הפחות, היה מטיחו בפניו, אך הוא המשיך לדבק במנהגו המשונה, עד במשך הזמן החליד המטבע מישן. אמש, פאשר שמעתי על מאסרו של החתן היתום, התעורר בלבי שלש תמיהות. ראשית, ביצד הטיל הקב"ה על בני גרדיטשוב גזרה של חמשת אלפי רבלים, פאשר אין הדבר בלבד? שנית, והרי אתה רבי מנדל נשבעתי כי החתן יצא היום מפלג, ולא היה ספק בלבי כי שבועתך תתקם, שהרי אין הקב"ה מביא תקלה על־ידי צדיקים. ושלישית, ידעתי כי היחיד שיכול לשלם סכום כה גדול, הנו מוניש הגביר, ויכן שפך אמרתי בלבי כי הקב"ה סבב את כל המאורע כדי לחלצו מקמצנותו הנוצרה. מה עשיתי? מיד כשנחת לי את מטבע ה'גרצ'ר', הודיתי לו בחמימות גדולה, וכך שברתי ממנו במעט את הקלפה ששרתה על־כספו, וכן בכל־פעם הוצאתי אותו עוד מעט מפכלי קמצנותו, עד שבסוף השתחרר כליל וזכה להציל נפש מישראל". ♦

מטעים

זכר תזכור וגו' לפרעה ולכל מצרים (ח"א)

חבת לפרעה מספיקת ממצרים בטפחא, שכן חבדל היה ביניהם כנאמר בפסוק דרבי אליעזר, שפרעה עשה תשובה וזלזל ומלך בנינו, ומצרים עמדו ברשותם, ולכן נכלל זכר תזכור, שיש לזכר מחד את פרעה שעשה תשובה והתקבלה, ומאידך גם את מצרים שנותרו ברשותם ונענשו. (פרי אהרן)

המאכלה מן במדבר (ח"ב)

חבת המאכלה נכתבה בכתב חסר יו"ד, אבל השוא נע כאלו נכתב אחרי חיריק מלא, ולכן הוא מטעים באופן נדיר בשני טעמים חתבה אחת בקדמא ובמקרא, ויש לעמוד ולהטעים מעט באות כ"ף.

ורמז יש כאן לטעמים שהיו בשון, שהיו יכולים לטעם בעת אכילתו בכל טעם שרצו, ובדומה לכך חתבת השמע עם קול אלקים שמטעים גם הוא בשני טעמים, כדי לרמז לדברי חז"ל, שמוז וזכור בדבור אחד נאמרו וישראל שמעו שתיקה. (נר מודיע)

ארץ אשרה' אלקיה דרש אתה (ח"א)

חבת אתה בטעם אתחנא חפסיק, ואחר כך נאמר תמיד עיני ה' אלקיה ביה, אולם בתרגום ירושלמי נאמר ארעא די ה' אלהון תבע ותה בתדריא, ונראה שמבאר שלא כפסוק הטעמים, ונתבת תמיד מוטבת אל חתבות שלפניה, דהיינו ארץ אשר ה' אלקיה דרש אתה תמיד. (ביאור ירושלמי)

מדגש

על הפסוק "ושמתם את דברי אלה", מפרש רש"י: "אף לאחר שתגלו היו מציינים במצות, הניחו תפלין עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים בשתחזרו". הדבר מפליא, כי תפלין ומזוזות מצות הנוף הם וחייבים נוהג גם בחוץ לארץ. ואומרים בשם "באן אחד" ויש תולים זאת בגאון מוילנא, שרש"י כתב בראשי תבות ה"ת ע"מ, והמדפיסים פענחו 'הניחו תפלין עשו מזוזות', במקום 'הפרישו תרומות עשו מעשרות', שהם מצות התלויות בארץ, או שנקבת בגוויקון 'היו מציינים במצות תו"מ', והבונה 'תרומות ומעשרות', ופותרו בטעות 'תפלין ומזוזות'. אולם מקור הדברים 'בספרי', ואף ששם לא נכתבו תפלין ומזוזות, הרי שהוא נדרש מסמיכות הפסוקים 'ואבדתם מהרה' אל 'ושמתם את דברי אלה' שנאמרו על תפלין ומזוזות, ומבאן אתה למד שהעקר לקיים את המצות בארץ ישראל.

ממלח

מ'כה שלא כחנה' היא תופעת השיחות הקטלות בבית-הכנסת. פעם ראה פקח אחד חבורה של אנשים משוחחים בלחש בדברים של מה-בקה, ואמר: "בהפטרות עקב נאמר 'מדוע באתי ואין איש', ופסוק זה נדרש במסכת גרכות על בית-הכנסת, שהקב"ה בא לשם ולא מוצא בו אדם. אולם זה מובן בדורות הקדמונים שבת"י-הכנסיות היו מחוץ לעיר, וביצד יתפרש הדבר מימינו שבת"י הכנסיות מלאים צאן אדם? אלא שהקב"ה בא ורואה אנשים מדברים ללא גבול ומדה, ואז הוא קורא 'מדוע באתי ואין איש'! לא אנשים אלו, אלא נשים, בעלי תשעה קביו"...

שני פסוקים סמוכים יש בפרשתנו, ונראה כי אין קשר ביניהם. תחלה נאמר "כי ה' אלקיכם וגו' אשר לא-ישא פנים ולא יקח שחד", ולאחריו "עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה", ומה ענין זה אצל זה? אלא שחז"ל דרשו את הפסוק "מתן בסתר יכפה-אף ושחד בחק חמה עזה", שבאשר האדם נותן צדקה, הוא משחד בכיכול את הקב"ה ועונותיו מתפפרים בכך...
⊕

חסידים רבים עמדו פעם אצל ה"ישמח ישראל" מאלכסנדר, וכל-אחד מהם החזיק פתקה בידו ובה נכתבו שמות בני משפחתו ובקשותיו להפקד בדבר ישועה ורחמים. והנה עובר אחד על פניו, ולאחר שהרבי עין קצרות בפתק, קרא אליו בקול: "רבון העולמים, שהוא סובל ומעלים עין מסוררים, רק הוא יכול לעזור לך". הדבר עורר פליאה בקרב הנוכחים, והרבי הסביר: "אדם זה עסוק עתה בדין-תורה שהוא מנהל כנגד יתומים, והוא מבקש להרע להם ולגרם להם עול, ולא זאת, אלא שברב חצפתו ועזות-מצחו, בא אלי כדי לבקש את-הספקתי. לפיכך אמרתי לו כי אני לא יכול לעזור לו ולהושיעו, ורק הקב"ה שהוא אבי-יתומים ודין-אלקנות הוא יכול לעזור לו"...

ספר פעם הרב מטשביץ, רבי דב בריש וידנפלד בעל 'דובב מישרים', כי בילדותו התקנים דין-תורה אצל אביו רבי יעקב מהרימלוב בעל 'בוכב מיעקב', כאשר אחד מעשרי הקהלה שבבעלותו היו בתים רבים, נתבע בידי אלמנה אחת ששכרה ממנו דירה ודרה בו מספר שנים, אך לא שלמה לו אפילו פרוטה אחת מרב ענייתה, וכאשר כלו כלי-הקצין, צוה בעל-הביתה להוציאה. האלמנה שנתורה ללא קורת-גג, תבעה את העשיר לדין, אך לרב לא היתה בררה והוא נאלץ לדחות את תביעתה, שכן הצדק עמו אחר שלא שלמה פרוטה. אולם לאחר שכתב את פסק-דינו לטובת העשיר, פנה אליו רבי יעקב ואמר: "אמנם לפי דין-תורה הצדק עמך, אולם בכל-זאת מתחנן אני בפניך לטובת אשה אלמנה זו שאין ידה משגת לשלם את שכר דירתה, ועתה נגזר עליה ללון תחת כפת השמים. אגא החזר אותה לבית, ובטוח אני שבינתיים יאספו יהודים רחמנים מעות בעבודה, ונמצאת יוצא נשכר בזה ובכא". העשיר שמע את-הדברים בשתיקה, ולא הגיב מאומה. בשבת הקרובה, שהיתה אחת מארבע פרשיות, אמר העשיר לרב מטשביץ שהיה אז ילד צעיר: "אביד מרא דאתרא מבקש ממני לותר למען האלמנה, אולי יותר הוא על אמירת הפיוטים בשבת זו? שכן נפש קצרה בהם" ... בתמימותו הלך הילד וספר זאת לאביו, ולהפתעתו נגש הרב אל שליח-הצביו ובקש ממנו לדלג על אמירת הפיוטים שלא כמנהג הותיק. הדבר עורר פליאה בקרב המתפללים, וכאשר התרעמו בפני החזן על השנוי, הודיע להם כי עשה את הדבר בצווי הרב. בסיום התפלה, פנה הרב אל העשיר ואמר: "א געשעפט איז א געשעפט", דהיינו, הסכם הוא הסכם, ועליך לעמוד בו. "הבטנו, אני ואחי רבי נחום (רבה של דומברובנה ובעל השו"ת 'חזון נחום') בפניו של העשיר" - ספר הרב מטשביץ, "וכשראינו שהוא מהנהג בראשו, ונקנו שנינו אל האלמנה כדי לבשר לה את הבשורה הטובה, וכל-אחד מאתנו רצה להיות המבשר הראשון"...

רבי יחזקאל שרגא בראד, מנהל מוסדות סטמר בירושלים בשלשים שנה, היה מסור לתלמידיו באופן נפלא ודאג לכל מחסורם ברוחניות ובגשמיות. לעתים היו התלמידים רוכשים לעצמם פרות ומיני מנדים בחנות סמוכה, וכאשר היה רואה כי אחד התלמידים עומד מן-הצד והבין כי אין מעות בכיסו, היה מעניק לו בהצנע ובסתר כמה מטבעות כדי שלא יתביש מחבריו. בשנת תשכ"ט לא נמצאו תלמידים לשרת בקדש בתלמוד-תורה, והוא התנדב להקדיש מזמנו ללמד את ילדי ישראל תורה, שלא על-מנת לקבל פרס. אחד התלמידים בפתה היה יתום, וכאשר רבי יחזקאל שרגא מסר את-שעורו, לא הקשיב הלה לדבריו. בקש זה להטיל בו מרה, אולם כאשר הביט עליו ראה כי לחיו נפוחה. מיד נחפז אליו ונלה, כי מחסר טפול בשניו נרקבו הללו ודלקת אףזה בחניכיו. מיד שלח אותו אל רופא שנים שומר תורה ומצות שהתגורר בסמוך, אולם הילד חזר לאחר זמן קצר עם פתק בידו, בו בקש הרופא לדעת מי ישלם את הוצאות הטפול הנקר. "מה פרוש מי ישלם?" התלהב רבי יחזקאל שרגא וקרא, "אבי-יתומים ודין-אלקנות, הוא שישלם!" ומיד הוסיף: "ואם אין הרופא מאמין לך, אזי אשלם אני מכיסי את-כל ההוצאות"...

ילד קטן נולד בירושלים ב"ח בסיון תרס"ו, זמן מה לאחר פטירת אביו, ונקרא חנניה ברחמינו דיווים. בהגיעו לגיל חדש ימים, פסק רבי שמואל סלנט כי פיון שאין אביו חי ואין מי שיפדנו בדין בכור, עליו לעשות זאת בעצמו כשיגדל, ואף הכין לו סס של-כסף לזכרון, בו נכתב כי על הילד לפדות את-עצמו. בהגיעו לגיל מצות, נערך טקס חגיגי בו השתתפו רבי יוסף חיים זוננפלד, והנער נפדה בידי בנה מ'חם. פיון שהיה יתום, נשלח הילד לבית-היתומים דיסקין. שבת אחת יצא ללא גטילת רשות, והלך לבקר את סבתו ששמחה לראותו. אך כשבקשה ממנו לשוב, סרב מפחד שמא יענש על שציא בלי רשות, וסבתו הזקנה נלוחה אליו כדי לבקש בעדו. בדרגם פגשו את רבי אריה לוי, עמוד החסד בירושלים, ובקש ממנו את-הדבר, הפציר בשישה לשוב לביתו, והוא שב עם הילד בדרך הארקה עד בית-היתומים בואכה ירושלים, כדי לבקש בעדו, ורק לאחר שדעתו נחה וראה שהנער התקבל בציון, עשה שוב את דרכו הארקה לביתו.

"ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד" - כיצד תמולו את ערלת לבבכם? פאשר לא תקשו עוד, בכך שלא תקשו על הקב"ה קשייות ולא תהיינה לכם טרניות על הנהגתו יתברך, אלא תקבלו באהבה ובאמונה פשוטה את דרכיו ומעשיו... (רבי דוד מלעלוב)